

Necâtî Beyin/Mevlânâ Sâkî'nin Bir Şiiri Üzerine Bazı Düşünceler*

NESLİHAN POLAT
AKTAŞ**

Some Thoughts on a Poem of Necâtî Bey/Mevlânâ
Sâkî

Ö Z E T

Klasik Türk edebiyatının 15. yüzyıldaki en büyük edebî şahsiyetlerinden biri Necâtî Beydir. Necâtî Bey, temsilcisi olduğu mahallileşme akımı ile yaşadığı devirde ve sonrasında pek çok takipçisi olmuş, üstad kabul edilmiş, ekol sahibi bir şairdir. Şairi üslupta örnek kabul eden bu takipçilerden biri de kaynaklarda herhangi bir eserinden söz edilmemekle birlikte iki şiir mecmû'asında bazı şiirleri yer alan 15. yüzyıl şairi Mevlânâ Sâkî'dir. Çalışmamızın konusu da Necâtî Bey Dîvânı'nda yer alan iki beyitlik bir kıt'anın aslında şairin takipçilerinden Mevlânâ Sâkî'ye ait olabileceği düşüncesi yahut söz konusu kıt'anın bazı beyit eklemeleriyle Mevlânâ Sâkî'ye ait bir kıt'aya/gazele dönüşmüş olma ihtimalidir. Bunun yanı sıra bahsi geçen iki ihtimal üzerinden Klasik Türk edebiyatı nazım şekillerinden "kıt'a" hakkında daha detaylı düşünölmeye gayret edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELE R

Necâtî Bey, Mevlânâ Sâkî, kıt'a.

ABSTRACT

One of the greatest literary figures of Classical Turkish Literature in the 15th century is Necâtî Bey. He is an influential poet who had many followers during and after the period he lived with the indigenization movement he represented. One of these followers is the 15th century poet Mevlânâ Sâkî, whose work is not mentioned in the sources, but some of his poems are included in the poetry collections. The subject of our study is the idea that a two-couplet in the divan of Necâtî Bey might actually belong to Mevlânâ Sâkî, or the possibility that the couplet in question turned into a kıt'a/ghazal belonging to Mevlânâ Sâkî with the addition of some couplets. In addition, efforts have been made to contemplate in a detailed way about "kıt'a" from Classical Turkish Literature verse forms over the two possibilities mentioned.

KEYWORDS

Necâtî Bey, Mevlânâ Sâkî, kıt'a.

Giriş

Necâtî Bey (ö.1509), 15. yüzyıl Klasik Türk şiirinin en büyük şairlerindedir. Asıl adı "İsâ"dır ve doğum tarihi kesin olmamakla

* Makalenin Geliş Tarihi: 01.10.2020 / Kabul Tarihi: 06.11.2020.

** Arş. Gör., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (neslihan.polat@msgsu.edu.tr), Orcid Id: 0000-0001-7885-4522.

beraber Edirne’de dünyaya geldiği bilinmektedir (İsen 1998: 144). Latîfî’nin (ö. 1582) “Abdullahoğludur” (Canım 2000: 515) ifadesi ile devşirme olduğu tahmin edilmektedir. Kaynaklardan Necâtî Bey’in yaşlı bir kadın tarafından evlat edinildiğini, iyi bir eğitim aldığını, Edirneli Sâilî tarafından tahsil ve terbiyesiyle ilgilenilerek Kastamonu’ya götürüldüğünü öğreniyoruz (Canım 1995: 62).

Kastamonu’da şiir ve nesir ile ilgilenen şair özellikle şiirleriyle tanınmaya başlamış, “döne döne” redifli gazelinin şöhreti Ahmed Paşa (ö. 1496-97) tarafından da duyulmuş ve Necâtî Bey, Ahmed Paşanın da takdirini kazanmıştır. Fâtih Sultân Mehmed’e (salt. 1451-1481) bir şitaiye ve bir bahariye sunan şair, şiirlerinin beğenilmesine üzerine dîvân kâtibi olarak İstanbul’a gitmiş ve padişahın vefatına kadar burada kalmıştır. Ardından II. Bâyezîd’in (salt. 1481-1512) de takdirini kazanan Necâtî, Şehzâde Abdullah (ö. 1483) Karaman’a tayin edildiğinde dîvân kâtibi, 3 yıl sonra Şehzâde Mahmûd (ö. 1506) Manisa sancağına tayin edildiğinde nişancı olarak görevlendirilmiştir. Şehzadenin vefatı üzerine bu durumdan çok etkilenen şair, İstanbul’a dönmüş ve yeni bir devlet görevi kabul etmemiştir. Ömrünün kalanını Vefâ semtindeki evinde ilim ve sanat sohbetleri ile geçirmiş ve 25 Zilkâde 914/ 17 Mart 1509’da vefat etmiştir (Kaya 2013).

Latîfî, Tezkiretü’ş-şu’arâ’sında şairi, “meydân-ı nazmuñ pehlevân-ı hoş-güvy ve eş’âr-ı âbdâr-ı revân-bahş ile şu’arâ-yı vilâyet-i Rûmuñ yüzi suyudur.” ifadeleriyle methederken atasözü ve deyimlerle şiir söylemede tek ve üslupta yaratıcı olduğunu da eklemiştir (Canım, 2000: 515). Âşık Çelebi (ö. 1572), “melikü’ş-şu’arâ” ve “hüsrev-i şu’arâ-yı Rûm” sıfatlarıyla andığı Necâtî’nin şiiri ile Rûm diyarını “bülbul bostanına” ve “tûtî şekeristanına” döndürdüğünü söylemiştir (Kılıç 2018: 362). Riyâzî (ö. 1644) de bu övgüleri, “sihr-i nazmuna her şâir-i sihr-âferîn, tahsîn ü âferîn itmişdür” sözleriyle devam ettirdikten sonra Necâtî’nin mesel-perverlikte tek olduğunu ifade etmiştir (Açıkgöz 2017: 311). “Gerçekten Necâtî, Türk şiirine halk ağzındaki deyimleri, atasözlerini ve mahallî özellikleri sokarak vezin ve kurallar yönünden değilse de muhteva yönünden bir yenilik getirmiş ve Edirneli Sâfî ile başlayan bu hareketi kökleştirmiş ve kendi damgasını vurmuştur.” (Canım 1995: 64). Şairi tanıtan tüm tezkireler ve diğer kaynaklar onun şiirinden övgüyle

bahsetmiş ve bilhassa gazellerindeki mahallî özellikleri vurgulayarak üslubundaki özgünlüğü ön plana çıkarmışlardır. “Gerek tezkirelerden gerekse divanlardaki beyit örneklerinden hareketle, onun yaşadığı dönemden başlayarak üstat görüldüğü ve şiirimizin belli başlı ustaları arasında anıldığı bilinmektedir.” (Kaya 2013). Necâtî'yi üstat kabul eden şairlerden biri, bahsimize konu olan Mevlânâ Sâkî'dir (ö. ?).

Mevlânâ Sâkî, kaynaklara göre Filibeli'dir ve Baldır-zâde lakabıyla tanındığı için Sâkî mahlasını kullanmaktadır (İsen 1998: 158; Canım 2000: 263; Kılıç 2018: 405). Sehî Beyin peygamber soyundan geldiğini bildirdiği (İsen 1998: 158) Sâkî, kadı şairlerdendir (Canım 2000: 263; İsen 2017: 149; Sungurhan 2017a: 415). Kaynaklarda hayatı hakkında fazla bilgiye rastlanamamıştır. Mehmed Süreyyâ (ö. 1909), Sicill-i Osmânî'de şairin II. Osman devrinde (1618-1622) vefat ettiğini yazmışsa da (Akbar 1996: 1459) Nail Tuman'ın (ö. 1958) da belirttiği gibi II. Osman devrinde öldüğü bilgisi doğru değildir. (Köksal 2013)

Sehî Bey, Sâkî'den bahsederken “ulümü tertîb üzere görmüş kâmil zūfünün fâzıl egerçi zenâne-reng lâkin yek-dest ü hem-rengdür. El-hâşıl elfâzı letâfetden hâlî degüldür.” (İpekten vd. 2017: 107) ifadeleriyle şairin fen sahibi ve faziletli olmakla beraber şiirlerini de renkli bulduğunu ve sözlerinin letafetten uzak olmadığını belirtmiş, ayrıca nazmını şivedar ve sözlerini işvekar bulduğunu eklemiştir. Sâkî'nin şiiri hakkında yorum yapan tezkirecilerden Latîfî ve Gelibolulu Âlî (ö. 1600), daha ziyade şairin Necâtî takipçisi olması hususunda değerlendirmelerde bulunmuşlardır (Canım 2000: 263; İsen 2017: 150). Bu değerlendirmelerin aksine şairin bu kadar methedilmesini mübalağa olarak gören Beyânî (ö. 1597) ve Kınalızâde Hasan Çelebi (ö. 1604) dışında Sâkî'nin sözleri ve üslubu genellikle “hoş-güftâr”, “nazûk edâ”, “pesendîde eş'âr” gibi sözlerle övülmüştür. M. Fatih Köksal'ın verdiği bilgiye göre “Kaynaklarda şairin herhangi bir eserinden söz edilmemektedir. Edirmeli Nazmî'nin *Mecma'u'n-nezâ'ir*'inde 10, *Pervâne Bey Mecmû'ası*'nda 13 şiiri yer almaktadır.” (Köksal 2013).

Sâkî'nin takipçisi olduğu Necâtî Beyin de kaynaklarda *Gül ü Hüsvrev* (İpekten vd. 2017: 97), *Kimyâ-yı Sa'âdet*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Câmi'ü'l-hikâyât Tercümesi* (Kılıç 2018: 363), *Gül ü Sabâ*, *Mihr ü Mâh* (Canım 2018: 504) gibi eserleri ismen zikredilmekle beraber günümüze ulaşabilen tek eseri, Ali

Nihad Tarlan (ö. 1978) tarafından muhtelif kütüphanelerde mevcut yirmiden fazla nüshası tespit edilen ve Ozan Yılmaz tarafından dört nüshasına daha işaret edilen dîvânıdır (Tarlan 1997; Yılmaz 2015). Çalışmamızın konusu da bahsi geçen bu dîvânda yer alan iki beyitlik bir kıt'anın aslında Necâtî Beyin takipçilerinden Mevlânâ Sâkî'ye ait olabileceği düşüncesi yahut söz konusu kıt'anın bazı beyit eklemeleriyle Mevlânâ Sâkî'ye ait bir kıt'aya/gazele dönüşmüş olma ihtimalidir. Bu iki seçenek üzerinden Klasik Türk edebiyatı nazım şekillerinden "kıt'a" hakkında daha detaylı düşünmeye gayret edeceğiz.

Aidiyet Meselesi

Bahsi geçen şiiri eserinde söz konusu eden ilk tezkire yazarı Sehî Beydir. Sehî Bey, *Heşt-Bilişt*'te Mevlânâ Sâkî'nin şiiri hakkında "nazmı şîvedâr ve sözleri 'işvekârdur. Bu cihetden gâzeliyyâtı şîrîn ve edâsı rengîndir." (İpekten vd. 2017: 107) ifadelerine yer verirken "ve bu ebyât anundur" diyerek bahse konu olan şiiri örnek verir:

Ehl-i diğkât bilüñe mü didiler
Ağzuñ añıldı yokdur o didiler

Ġonca ebkârı 'andelîbi görüp
Kız kaçan geldi bunda bu didiler

Küyumuz nâle ile taldurdu
Vâyî vâyî abü abü didiler

Gördiler baħr-i eşkimüñ cüşın
Kanda oldu bu kanlu şü didiler

Sâķî elden ayağı hîç kıomaz
Rüz u şebde çeker sebü didiler (Sehî Beg, s. 107-108)

Bu bilginin "Necâtî'nin yanında yetiştiği ve hayatı boyunca da onun çevresinden hiç ayrılmadığı" (İsen 2013) bilinen, "öğrencisi ve yakın dostu" (Kaya 2013) olan, ölümüne "Gitdi Necâtî hây" sözleriyle tarih düşen ve mezarını mermerden yaptırarak şairin "Bir seng-dil firâkına ölen Necâtî'nün/Billâhi mermer ile yapasuz mezârını" beytini yazdıran,

en yakını, Sehî Bey tarafından verilmesi büyük önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra Evliyâ Çelebi (ö. 1682) de *Seyahat-nâme*'sinde Necâtî Bey hakkında bilgi verirken "hatta Edirneli Sehî Bey, Necâtî Bey'in kızını aldı." (Kahraman ve Dağlı 2016: 206) ifadeleriyle Sehî Bey'in şairin damadı olduğunu belirtir. Ancak bu bilgiyi başka kaynaklardan teyit edemedik. Âşık Çelebi, Necâtî Bey'in çocuklarından bahsederken oğulları olduğunu ancak hiçbirinin yaşamadığını ve bir kızı olduğunu, Abdülaziz Çelebi ile evlendiğini söyler ve ardından "Necâtî'nün mahşûs-ı mülâzımlarından biri güyegüsi ve biri Sehî Beg idi." (Kılıç 2018: 364) der.¹ Dolayısıyla tüm kaynaklar Sehî Bey'in ömrü boyunca Necâtî'nin yakınlarında olduğunu doğrularken, Sehî'nin tezkiresinde bahse konu olan şiiri Mevlânâ Sâkî adına kaydetmiş olması önemlidir.

Söz konusu şiirin hangi şaire ait olduğu konusunda muhtelif görüşler bulunduğuna işaret eden ilk tezkire yazarı Latîfî olmuştur. *Tezkiretü's-şu'arâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ*'da Sâkî'nin şiiri hakkında bilgi veren Latîfî, onun hoş şiirleri ve kulağa hoş gelen sözleri olduğunu belirtmiş, bilhassa Necâtî tarzında yazdığının da altını çizmiştir. "Şive-i eş'ârda ve 'işve-i güftârda Necâtî tarzına gitmişdir. Hoşca eş'ârı ve hoş-âyende güftârı çokdur ve üslûb-ı şî'rde tarz-ı Necâtî ile tefâvüt-i fâhişi ve noşan-ı zâhiri ol kadar yokdur." (Canım 2018: 263) sözleriyle Sâkî'nin üslupta Necâtî takipçisi olduğunu belirten Latîfî, ayrıca bu taklit ve benzerlik neticesinde pek çok şiirinin de Necâtî'ye isnat edildiğini söylemiştir. Ardından "'ale'l-ħuşûş ki bu şî'r-i meşhûruñ tarz-ı Necâtî ile meyânların degme suhandân temyîz idemez." (Canım 2018: 263) ifadeleriyle "didiler" redifli söz konusu şiiri örnek vermiştir.

16. yüzyılın bir başka tezkire yazarı Âşık Çelebi, Sâkî hakkında bilgi verdiği maddede bahsi geçen gazelin kimileri tarafından Necâtî'ye ve kimileri tarafından Kemâl Paşazâde'ye (ö. 1534) isnat edildiğini belirtir. Latîfî, Sâkî'nin dostlarından biri olan Merhabâ Çelebi'den bu şiirin Sâkî'ye ait olduğunu iştmiştir. "Merhûm Merhaba Çelebi'den iştüm ki mezbûr şürekâmuzdan ve yârânumuzdandır dirdi. Bu ğazeli ki eller Necâtî'ye ve ba'zılar Kemâl Paşa-zâde'ye isnâd iderler, ol aña isnâd iderdi." (Kılıç 2018: 405) ifadeleriyle beraber şiirin üç beytine yer verir.

¹ Evliyâ Çelebi'nin *Meşâirü's-şu'arâ*'da yer alan bu bilgiyi yanlış anlamış, Sehî Bey'i şairin damadı sanmış olma ihtimali düşünülebilir.

Sâkî hakkında bilgi verirken bu şiiri örnek veren kaynaklardan biri de Gelibolulu Âlî'nin *Kunhü'l-ahbâr*'ıdır. Gelibolulu Âlî, şairin şiirlerinin beğenildiğini, nâzik edalı ve hoş söyleyişli olduğunu belirttikten sonra "Necâtî semtine taklîdle bülend-iştihâr ve bu şi'r-i laţîfle zâhirü'l-iftihâr şâ'ir idi. Sâ'ir sözleri daği bu üslûbla mütebâdir idi." (İsen 2017: 150) sözleriyle Necâtî takipçisi olduğuna işaret eder ve ardından şiirine örnek olarak yine "didiler" redifli beş beyitlik gazeli verir. Gelibolulu Âlî bu şiir için "laţîf ğazeldür ki yüz miqdârı şi'r-i nâzüge bedeldür" (İsen 2017: 150) değerlendirmelerini yaptıktan sonra Âşık Çelebi'nin de söylediği gibi bu gazeli Necâtî ya da Kemâl Paşazâdeye isnat edenler olduğunu belirtir ve Merhaba Çelebi'nin "merhûm Sâkî bizüm şürekâmızdan iken bu ğazeli dimişdür" diye açıklayarak halkın şüphelerini ortadan kaldırdığını ifade eder.

Tezkiresinde bu konudan bahseden bir diğer tezkire yazarı Beyânî'dir. Beyânî, Sâkî'den bahsettiği maddede "Âşık Çelebi medhinde ıtrâ idüp Merhabâ Efendiden nakl ile bu gazeli ana mensûb itmiş." (Sungurhan 2017b: 87) ifadeleriyle birlikte söz konusu şiire yer vermiştir.

Kınalızâde Hasan Çelebi *Tezkiretü'ş-şu'arâ*'sında Latîfî'nin Sâkî için övgülerini gereğinden fazla bulduğunu belirttikten sonra "didiler" redifli gazel hakkında süregelen aidiyet meselesi üzerine düşüncelerini söyler. Latîfî'nin bu gazeli Sâkî'ye isnat ettiğini, Âşık Çelebi'nin de Merhabâ Efendi'den nakl ettiği bilgilerle bu iddiaya senet getirdiğini belirtir. Ancak Âşık Çelebi'nin şairin şiirlerine verdiği diğer bir örnek olan "Bağun güli vü sünbülü serv ü benefşesi" mısraı ile başlayan şiirin Bâlî'ye ait olduğunu söyleyerek "bu gazel-i meşhûrını dahu ana isnâd itmekle da'vâsına şübhe îrâs u îrâd eylemişdür" (Sungurhan 2017a: 416) ifadeleriyle bu hatanın önceki iddiayı da şüpheye düşürdüğünü düşünür. Kınalızâde Hasan Çelebi, "gazel-i mezbûr Bâlî'nün idüğü mütevâtir ü meşhûrdur" (Sungurhan 2017a: 416) diye eklemiştir.

Necâtî Bey Dîvânı'nın bazı nüshalarına girerek kendisine atfedilen ancak pek çok tezkire yazarının ısrarla Mevlânâ Sâkî'ye aidiyetini vurguladığı bu şiir, bizi kıt'a nazım şekli üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Zira kıt'a ile yazılan şiirlerin aidiyeti hususunda bazı karışıklıklar olduğuna dair başka örnekler de vardır. Ali Nihad Tarlan'ın yirmi nüshayı karşılaştırarak neşrettiği *Necâtî Beg Dîvânı*'nda yer alan

kıt'alardan birinin *Fuzûlî Dîvânı*'nın bazı neşirlerinde de (Gölpınarlı 2016; Parlatır 2014) ufak farklarla yer alıyor olması yine bu hususta dikkat çekicidir:

Diyem Cenâb-ı Hâzrete yevm-i su'âl eger
Luţf ile rahmet ile kılından cevâb ala

Dünyâ evine konduk oturduk bir iki gün
Lâyık mıdır kerîme konuğdan hisâb ala (*Necâtî Beg Dîvânı*, s. 118-119.)

Yevmü's-suâl hazrete arzileyeyim eğer
Eltâf u merhametle kulundan cevâb ala

Dünya evinde konduk oturduk bir iki gün
Lâyık mıdır kerîme konukdan hisâb ala (Abdülbâkî Gölpınarlı, *Fuzûlî Dîvânı*, s. 184; İsmail Parlatır, *Fuzûlî Dîvânı*, s. 390.)

Gölpınarlı'nın sekiz nüshayı karşılaştırarak ve daha önce basılan *Fuzûlî Dîvânı* neşirlerini inceleyerek hazırladığını belirttiği eserinde yukarıdaki kıt'a yer almıştır; ancak verilen dipnottan öğrendiğimize göre bu kıt'a yalnızca O nüshasında (1262 Tebriz taş basması, Ordubâdî hattı) bulunur. Yine İsmail Parlatır da 5 el yazması nüsha ve 5 eski harflerle yayımlanan dîvânı esas alarak yaptığı çalışmasında "ortak bir metin oluşturmaya özen gösterdiğini" belirtmiştir. Bunun yanı sıra Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel ve Müjgân Cunbur tarafından 68 nüshanın mukayesesi ile oluşturulan *Fuzûlî Dîvânı* neşrinde (Kenan Akyüz vd. 1990) yukarıdaki kıt'a yer almamaktadır. Dolayısıyla 15. yüzyılda yaşamış üstelik çağının en şöhretli şairlerinden biri olan Necâtî'nin bir kıt'ası, 16. yüzyılda yaşamış ve yine klasik Türk şiirinin en büyük şairlerinden olan Fuzûlî'nin dîvân nüshalarından birine karışmışsa bu örneklerin daha da fazla olduğunu düşünebiliriz.

Kıt'a Nazım Şekli Hakkında

Kıt'a kelime manası olarak "kesik", "parça" demektir. Bu nazım şekli için kaynaklarda farklı bilgiler verilmektedir. Bu kaynaklardan ilki Müstakimzâde Süleyman'ın (ö. 1788) 1773 yılında kaleme aldığı

Istılâhâtü’ş-şî’riye adlı edebiyat terimleri sözlüğü niteliğindeki eseridir. Müstakimzâde kıt’ayı şöyle tanımlar: “Üç beytten tokuza varınca kaç beyt olursa; fakat âhırleri kâfiye-i vâhîde üzre ola. Târih beytine mukaddeme olunan ebyâta dahi dirler. Matla’ı olmak şart degüldür.” (Tolasa 1986: 375). Fakat daha klasik Türk edebiyatı örneklerinin verilmeye devam ettiği yıllarda yapılmış olan bu tanımın dahi, tüm kıt’a örneklerini kapsamadığına ve hatta dîvânlarda yer alan kıt’aların daha ziyade bir ya da iki beyitten müteşekkil olduğuna şahit oluyoruz.² Kıt’a nazım şekli hakkında bilgi veren kaynaklardan biri de Muallim Nâcî’nin (ö. 1893) 1882 yılında kaleme aldığı *Istılâhât-ı Edebiyye*’sidir (Saraç 2017). Muallim Nâci, zaman zaman birbirine karıştırılan “nazm” ve “kıt’a”lar arasındaki ayrım üzerinde durmuş, “nazm ile kıt’ayı birbirinden ayrı iki nazım şekli olarak ele almış ve bunlardan ilkinin “aa xa...” ikincisinin “xa xa...” şeklinde kafiyelediğini belirtmiştir. Ancak dîvân şairlerimizin kıt’a ile nazmı birbirinden ayırmaya özen gösteremediklerini, belki de buna ihtiyaç duymadıklarını gösteren belirtiler de ortadadır.” (Cengiz 2011: 413). Yine muhtelif dîvânlarda yer alan kıt’aları incelediğimizde genel temayül “xa xa...” kafiye dizilişi olmakla birlikte³ zaman zaman “aa xa...” şeklinde bir gazel gibi kafiyeleyen kıt’alara da rastlamaktayız.⁴

² Şadr-ı ‘âlî-kevkabâ şubh-ı bahâr-ı kâmmı
Cilvegâh-ı âfitâb-ı luţf u ihsân eylediñ

Şimdi ammâ hem bir at hem bir kılıç ihsân edip
Bende-i dîrineñi maşsüd-ı akrân eyledin (İzzet Ali Paşa Dîvânı, s. 244.)

³ Âfâkı şehâ ma’deletün nûn pür itsün
Hürşid gibi encümen-i dehre çerâğ ol

Geh nâfe gibi eyle der ü deşti mu’atţar
Geh gönca gibi gül-şene gel zînet-i bâğ ol

Dârâ-yı cihân eylemesün ‘âlemi sensüz
Her kıanda iseñ pâdişehüm dünyede sağ ol (Bâkî Dîvânı, s. 441.)

⁴ Zağm-ı müjeñle şorma dil-i dâğ-dârdan
Hiç farkı kıalmadı a begim lâle-zârdan

Bir kimse var mıdır ‘acebâ ehl-i dil olup
Rencîde-ğâtır olmaya bu rûzgârdan (Şeref Hanım Dîvânı, s. 504.)

Bununla beraber genel olarak kıt'a nazım şeklinde mahlas kullanılmazken yer yer mahlas beytine sahip olan kıt'a örnekleri de karşımıza çıkmaktadır.⁵ "Şiirde mahlasın varlığı veya yokluğu, şiirin nazım şeklini değiştiren bir özellik değildir. Bu nedenle şiirde mahlas olup olmamasının nazım biçimi açısından bir önemi yoktur. Uzun kıt'alarda genellikle mahlas bulunur." (Kurnaz ve Çeltik 2011: 290).

Bir nazım türü değil, nazım şekli olmakla birlikte, bahsi geçen nazım şeklini içerik açısından değerlendirdiğimizde bir ayrıma gitmenin mümkün olabileceği düşüncesi de vardır. "Gazeller genellikle aşk ve sevgili konularını işledikleri halde kıt'anın konusu daha geniştir: Felsefî, tasavvufî bir fikir, bir hayat görüşü, bir nükte, bir kişiyi övme ya da yerme, bir olayın tarihi kıt'anın konusu olabilir." (İpekten 2015: 54). İşlediği konular bakımından daha zengin olan kıt'alar, gazellerden alışkın olduğumuz dünyanın çok ötesinde, daha ziyade şairlerin gerçek hayatları ile iç içedir. Ancak bilhassa mahlas kullanılan kıt'alar olmak üzere, daha sonra gazele tamamlanmak üzere yazılmış gibi görünen, doğrudan gazellerdeki konuları işleyen kıt'a örnekleri de vardır. Yine içerik açısından değerlendirildiğinde, "kıt'ayı beyitler hâlinde yazılan diğer nazım şekillerinden ayıran özelliklerden biri bütün beyitlerinde aynı konuyu işlemesi, konu bütünlüğüne sahip olmasıdır." (Cengiz 2011: 413). Ancak bu noktada da konu bütünlüğü olan yek-âhenk gazeller aklımıza gelecektir ki beyit sayıları aynı olan bir yek-âhenk gazel ile mahlas beyti bulunan bir kıt'ayı birbirinden ayırmak oldukça güçtür.

⁵Dilâ sa'âdete irgürdi sâyesinde beni
İki hümâ-yı hümâyün ki dâme zillühümâ

Götürdüm ayağı devr-i zemâne bezminden
Târîka girdüm eyâ şeyh himmet eyle baña

Görilse gözlerüm âyînesi n'ola rûşen
Gubâr-ı râhuñ ile urdum aña çünkü cilâ

Kaşuñ firâkı hilâl itdi **Emrî**yi ey meh
Hâbâb-ı eşk üzerinde anuñ sipihr-âsâ (Emrî Dîvânı, s. 299.)

Kıt'a nazım şeklinin aynı yüzyıl dîvânlarında bile farklılıklar ihtiva etmesi ve kullanımının çağdaş şairler arasında dahi değişmesi, bu nazım şeklinin kullanımı için tam bir ortaklık olmadığını göstermektedir. Bununla beraber, bazı dîvânların mukattaât bölümünde yer alan şiirlerin, yapılan tanımlamalardan farklı olarak bir ya da iki beyitten oluşması, bu nazım şeklinin kelime manasından da yola çıkarak bir şiir parçası gibi görülmüş olması ihtimalini düşündürmektedir. Yine tanımlamalardan farklı olarak kendi içerisinde sentaks bağı olmayan ve kafiye düzeni, içerik bakımından nazma/gazele benzeyerek başka bir şiirin bir parçası gibi değerlendirilebilecek örnekler de vardır.⁶

Sonuç

Tüm bu düşüncelerden yola çıkarak bahsimize konu olan “didiler” redifli şiirin yazıldığı dönemden başlamak üzere bilhassa 16. yüzyıl tezkirelerinde devam eden bu aidiyet meselesi üzerine düşündüğümüzde iki ihtimal karşımıza çıkmaktadır:

Necâtî Bey Dîvânı neşirlerinin mukattaât bölümünde yer alan “Gonca ebkârı ‘andelîbi görüp /Kız kaçan geldi bunda bu didiler // Küyumuz nâle ile töldürdü/ Vâyli vâylî abü abü didiler” şiirinin Necâtî Bey’e ait olması bir ihtimaldir. Bu ihtimali, iki beyitlik kıt’a örneklerinin çoğunlukta olması ve bazı kıt’aların hazırlanmakta olan bir şiirin parçası durumunda görülmesi gibi durumlar düşündürmektedir. Tüm kaynaklar bahsi geçen şiirin Mevlânâ Sâkî’ye ait olduğunu iddia ederken bu kıt’a *Necâtî Dîvânı*’nın bazı nüshalarında yer aldığına göre, Necâtî’nin iki beyitlik bir kıt’a olarak yazdığı bu şiiri, Mevlânâ Sâkî üç beyit daha ekleyerek bir gazele çevirmiş olabilir.

⁶ Yüzüne mâh-ı gerdünü nice nisbet ider ahbâb
Yüzün şem’-i İllâhîdür çerâg-ı bîvedür mâh-tâb

Benüm kiblem n'ola her yerde dîvâra yaparlarsa
Kaşuña öykünürmiş arka virüp Ka'beye mihrâb

Beyâbân-ı gamam hecründe olur teşne-leb Emrî
İrişdürmezse aña tîg-i bürrânuñ eger tîz âb (Emrî Dîvânı, s. 303.)

Şiirin Mevlânâ Sâkî'ye ait olması daha güçlü bir ihtimaldir. Bilhassa Necâtî Bey'in en yakınlarından biri olan Sehî tarafından bu şiirin Mevlânâ Sâkî'ye ait gösterilmesi ve dönemin tezkire yazarlarının yukarıda bahsedildiği gibi yer yer deliller getirerek bu şiiri Mevlânâ Sâkî'ye atfetmiş olmaları önemlidir. Sâkî'nin üslupta Necâtî takipçisi ve hatta tezkirelerin de ifade ettiği gibi taklitçisi olduğu, şiirlerine nazireler yazdığı ve şairi üstad kabul ettiği düşünülürse, Necâtî'ye atfedilecek kadar onun tarzına benzeyen bu şiiri kaleme almış olması muhtemeldir. Latîfî'nin "şî'r-i meşhûruñ tarz-ı Necâtî ile meyânların degme suhândân temyîz idemez." (Canım 2018: 263) ifadeleriyle belirttiği gibi Sâkî'nin bu gazelinden bir parça, Necâtî'nin *Ey Necâtî ölünce dîvânını/Kimseye mâlikâne yazdurma* temennilerinde bulunduğu dîvânının bazı nüshalarına karıştırılarak buradan çoğaltılmış olmalıdır.

Netice olarak dîvânları dikkatle incelendiğimizde bilhassa kıt'a gibi keskin bir ayırım, tam bir çerçeveye sahip olmayan nazım şekillerinin bizi farklı bakış açılarına yöneltebileceğini sonucuna varmaktayız. Bu çerçeveyi oluşturabilmek için mevcut kıt'a örneklerini beyit sayısı, kafiye dizilişi, mahlas beytine sahip olup olmaması, işlediği konu gibi vasıflarla tasnif edip detaylı bir inceleme yapmak gerekecektir. Bununla beraber bahsimize konu olan aidiyet meselesinden yola çıkarak özellikle kıt'alar arasında bu tip örneklerle az da olsa rastlama ihtimalimiz olduğunu düşünmekteyiz.

Kaynakça

- AÇIKGÖZ, Namık (Haz.) (2017), *Riyâzî, Riyâzü'ş-şu'arâ*, Ankara, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39-suarapdfpdf.pdf?0> [erişim tarihi: 20.08.2020]
- AKBAYAR, Nuri (Haz.) (1996), *Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî*, C. 5, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- AKYÜZ, Kenan, S. Beken, S. Yüksel, M. Cunbur (1990), *Fuzûlî Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ARSLAN, Mehmet (2011), *Şeref Hanım Dîvânı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- CANIM, Rıdvan (1995), *Edirne Şairleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- CANIM, Rıdvan (Haz.) (2000), *Latîfî, Tezkiretü'ş-şu'arâ ve Tabsıratü'n-nuzemâ*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- CENGİZ, Halil Erdoğan (2011), "Musammatlar", *Türk Dili Özel Sayısı II Dîvân Şiiri*. Ankara, 291-430.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki (2016), *Fuzûlî Dîvânı*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- İPEKTEN, Haluk (2015), *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İPEKTEN, Haluk, Günay Kut, Mustafa İsen, Hüseyin Ayan, Turgut Karabey (2017) (Haz.), *Sehî Beg, Heşt Bihîşt*, Ankara, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56165,hestbihistpdf.pdf?0&_tag1=03EE5380B678F1063BF0A9ED54D2FA0DD771F0E5&crefer=DD4CB0B43CA0638DD1CDB23725763D9EB725EF4752BCC63CE5582815B8A25097 [erişim tarihi: 26.08.2020]
- İSEN, Mustafa (Haz.) (1998), *Sehî Bey, Heşt Behîşt*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İSEN, Mustafa (2013), "Sehî, Sehî Beg", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sehi-sehi-bey> [erişim tarihi: 16.08.2020]
- İSEN, Mustafa (2017), *Gelibolulu Âlî, Kunhü'l-ahbar'ın Tezkire Kısmı*, Ankara, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55739,kunhul-ahbarin-tezkire-kismpdf.pdf?0> [erişim tarihi: 20.08.2020]
- KAHRAMAN, Seyit Ali, Yücel Dağlı (2016), *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1.-6. Kitaplar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KAYA, Bayram Ali (2013), "Necâtî Bey, İsâ", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/necati-bey-isa> [erişim tarihi: 20.08.2020]
- KILIÇ, Filiz (Haz.) (2018), *Âşık Çelebi, Meşairü'ş-şu'arâ*, Ankara, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairu-suarapdf.pdf?0> [erişim tarihi: 20.08.2020]
- KÖKSAL, Mehmet Fatih (2013), "Sâkî, Alî, Baldırzâde, Baldıroğlu", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/saki-ali-baldirzade-baldiroglu> [erişim tarihi: 22.08.2020]
- KURNAZ, Cemal, Halil Çeltik (2011), *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, İstanbul: H Yayınları.
- KUTLAR OĞUZ, Fatma Sabiha (2019), *Dîvân-ı İzzet ve Nigâr-Nâme (Tezkire-i Nigâriyye)*, Ankara, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/68921,divan-i-izzet-ve-nigar-name-pdf.pdf?0> [erişim tarihi: 08.09.2020]

- KÜÇÜK, Sabahattin (2011), *Bâkî Dîvânı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- PARLATIR, İsmail (2014), *Fuzûlî Türkçe Dîvân*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- SARAÇ, M. A. Yekta (2002), *Emrî Dîvânı*, İstanbul: Eren Yayınları.
- SARAÇ, M. A. Yekta (Haz.) (2017), *Muallim Nâcî, İstîlâhât-ı Edebiyye*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- SUNGURHAN, Aysun (Haz.) (2017a), *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-şuara*, Ankara, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizadehasan-celebipdf.pdf?0> [erişim tarihi: 20.08.2020]
- SUNGURHAN, Aysun (Haz.) (2017b), *Beyânî, Tezkiretü's-şu'arâ*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55835,beyani-tezkiresipdf.pdf?0> [erişim tarihi: 28.08.2020]
- TARLAN, Ali Nihad (1997), *Necâtî Beg Dîvânı*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- TOLASA, Harun (1986), "18. YY.'da Yazılmış Bir Divan Edebiyatı Terimleri Sözlüğü-Müstakimzâde'nin *İstîlâhatü's-şî'rîye'si-*", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 24-25, 363-379.
- YILMAZ, Ozan (2015), *Necâtî Bey Dîvânı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.